

ĐURIĆ v. Serbia (№ 24989/17)

Обставини справи

Справа стосувалася намагання заявника отримати допомогу по інвалідності. Заявник стверджував, що у 1996 році, коли йому було 13 років, він отримав важкі поранення від вибухового пристрою, який залишився після попереднього збройного конфлікту і на який заявник випадково натрапив.

Згідно зі свідченнями, наданими матір'ю заявника та таким собі N.Š., у 1999 році заявник та його мати розглядали можливість подати заяву про визнання заявника цивільною особою з інвалідністю внаслідок війни. Однак, зрештою, вони цього не зробили, оскільки посадова особа, яка працювала у відповідному муніципальному органі влади, відрадила їх від такого кроку.

22 березня 2006 року, отримавши підтримку від місцевої асоціації цивільних осіб з інвалідністю внаслідок війни, заявник подав офіційний запит з тією ж метою до Департаменту соціальних справ муніципалітету Valjevo (Department of Social Affairs of the Municipality of Valjevo), посилаючись при цьому на відповідне законодавство (див. пункт 28 рішення). Однак, заявник отримав відмову на тій підставі, що завдана його здоров'ю шкода не пов'язана з війною. Міністерство праці, зайнятості та соціальної політики задовольнило апеляцію заявника та скасувало оскаржуване рішення.

26 січня 2007 року під час повторного розгляду справи заявнику знову було відмовлено у визнанні його цивільною особою з інвалідністю внаслідок війни. Цього разу Міністерство праці та соціальної політики залишило в силі зазначене рішення.

1 жовтня 2008 року Верховний Суд скасував остаточне рішення адміністративних органів щодо заявника. Суд постановив, зокрема, що згідно з матеріалами справи, включаючи довідку департаменту поліції міста Valjevo (Valjevo police department), видану 21 березня 2006 року (див. пункт 22 нижче), існують письмові докази того періоду, коли заявник отримав тілесні ушкодження. Крім того, була заява поліції від 29 листопада 2006 року, в якій містилося посилання на існуючий звіт про розслідування на місці події, підготовлений поліцією 16 квітня 1996 року, а потім переданий до прокуратури (див. пункт 23 рішення). Зрештою, Верховний Суд вказав, що збереглися численні медичні документи з часу отримання заявником поранення, тому в ході майбутнього адміністративного провадження органи влади, беручи до уваги відповідне законодавство, повинні правильно і всебічно встановити фактичні обставини справи, а потім вирішити, чи слід надавати заявнику статус цивільної особи з інвалідністю внаслідок війни.

01 листопада 2013 року муніципальний орган у місті Valjevo знову відхилив клопотання заявника про визнання його цивільною особою з

інвалідністю внаслідок війни. Він, по суті, повторив ту саму аргументацію, зазначивши, що з моменту отримання заявником поранень не було жодних письмових доказів, на підставі яких можна було б достовірно встановити, що вибуховий пристрій дійсно був вибухонебезпечним предметом, що залишився з часів війни.

16 грудня 2013 року Міністерство праці, зайнятості та соціальної політики відхилило апеляцію, подану заявником, залишивши в силі вищезгадане рішення.

03 листопада 2014 року Адміністративний суд відмовив у задоволенні позову заявника, яким було оскаржено рішення адміністративних органів. Адміністративний суд зазначив, серед іншого, що адміністративні органи обґрунтовано відхилили клопотання заявника, зокрема, тому, що відповідні вимоги закону дійсно не були дотримані (див. пункти 28 і 30 рішення). Зокрема, заявник не надав жодних письмових доказів з моменту вибуху щодо походження осколково-фугасної шашки, про яку йдеться, тобто чи була вона насправді вибухонебезпечним залишком з часів війни. Суд також зазначив, що з огляду на характер справи заявника не було необхідності ні в проведенні усного слухання, ні в здійсненні «повної юрисдикції» у розумінні закону (див. п. 41 рішення).

19 лютого 2015 року заявник подав скаргу до Конституційного Суду. 06 жовтня 2016 року Конституційний суд частково задовольнив скаргу заявника. Він встановив порушення його права на судовий розгляд упродовж розумного строку та присудив йому еквівалент 600 євро (EUR) у сербських динарах як компенсацію за завдану моральну шкоду. Решта скарг заявника були відхилені. Конституційний Суд підтримав рішення Адміністративного суду, а також його обґрунтування, а стосовно скарги заявника на «пріоритетність письмових доказів» зазначив, що положення про докази, які стосуються статусу цивільної особи з інвалідністю внаслідок війни, були *lex specialis* порівняно з положеннями про докази, які регулюють загальне ведення адміністративного провадження (див. пункти 30 і 35 рішення).

Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на несправедливість адміністративного та судового провадження у його справі, включаючи відсутність усного слухання та юридичний обов'язок використовувати лише письмові докази, що стосуються травми, незважаючи на той факт, що органи держави-відповідача самі повинні були забезпечити отримання цих доказів у відповідний час.

Оцінка Суду

- (a) Відповідні принципи
- (i) Щодо принципу змагальності та принципу рівності сторін

Суд зазначив, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін провадження подавати будь-які зауваження, які вони вважають такими, що стосуються їхньої справи. Оскільки метою Конвенції є гарантування не теоретичних чи ілюзорних прав, а практичних та ефективних прав, це право може вважатися ефективним лише тоді, коли зауваження дійсно «почуті», тобто належним чином розглянуті відповідним судом. Іншими словами, дія статті 6 полягає, серед іншого, в тому, що на «суд» покладається обов'язок провести належний розгляд подань, аргументів та доказів, наданих сторонами, без упередженого ставлення до питання їх релевантності (див. рішення у справі *Perez v. France* [GC], № 47287/99, § 80, ECHR 2004-I, з подальшими посиланнями).

Допустимість доказів в першу чергу регулюється національним законодавством і, за загальним правилом, саме національні суди повинні оцінювати надані їм докази. Завдання Суду за Конвенцією полягає радше в тому, щоб встановити, чи було провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, справедливим (див., наприклад, рішення у справах *Elsholz v. Germany* [GC], № 25735/94, § 66, ECHR 2000 VIII, та *Devinar v. Slovenia*, № 28621/15, § 45, від 22 травня 2018 року).

Суд вкотре повторив, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними складовими поняття «справедливий судовий розгляд» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції (див. рішення у справі *Regner v. the Czech Republic* [GC], № 35289/11, § 146, від 19 вересня 2017 року). Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами: кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з її опонентом або опонентами (див. рішення у справі *Andrejeva v. Latvia* [GC], № 55707/00, § 96, ECHR 2009).

Однак права, що впливають з цих принципів, не є абсолютними. У низці справ Суд вже ухвалював рішення щодо випадків, коли при відмові в забезпеченні стороні повного змагального провадження перевага надається вищим національним інтересам. Договірні держави користуються певною свободою розсуду в цій сфері. Однак, саме Суд в останній інстанції визначає, чи були дотримані вимоги Конвенції (див. згадане вище рішення у справі *Regner*, § 147, з подальшими посиланнями).

(ii) Щодо «права на усне слухання»

Суд зазначив, що право на усне слухання пов'язане не лише з питанням, чи передбачає провадження допит свідків, які даватимуть свої свідчення усно. Важливо також, щоб сторони судового процесу мали можливість усно викласти свою позицію в національних судах. Таким чином, право на усне

слухання є одним з елементів, що лежить в основі рівності сторін у провадженні (див. рішення у справі *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [GC], № 55391/13 та 2 інших, § 187, від 6 листопада 2018 року, з подальшими посиланнями).

Відповідно до усталеної практики Суду, у провадженні в суді першої та єдиної інстанції право на «публічний розгляд» у значенні пункту 1 статті 6 включає право на «усне слухання», якщо немає виняткових обставин, які виправдовують відмову від такого слухання (див. рішення у справі *Göç v. Turkey* [GC], № 36590/97, § 47, ECHR 2002 V).

В усному слуханні може не бути потреби, наприклад, якщо справа не порушує питань факту чи права, які не можуть бути належним чином вирішені на підставі матеріалів справи та письмових зауважень сторін (див., наприклад, рішення у справах *Jussila v. Finland* [GC], № 73053/01, §§ 41 і 42, ECHR 2006 XIV, та *Bektashi Community and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, №№ 48044/10 та 2 інші, § 80, від 12 квітня 2018 року, з подальшими посиланнями).

Винятковий характер обставин, які можуть виправдати відмову від усного слухання, по суті, зводиться до характеру питань, що підлягають вирішенню національним судом, а не до частоти виникнення таких ситуацій. Суд визнав, що спори, які стосуються виплат за програмами соціального забезпечення, як правило, є досить технічними і їх результат зазвичай залежить від письмових висновків, наданих лікарями. Відповідно, багато таких спорів краще розглядати в письмовій формі, ніж в усній. Крім того, зрозуміло, що в цій сфері національні органи влади повинні враховувати вимоги ефективності та економії. Систематичне проведення усних слухань може стати перешкодою для особливої ретельності, необхідної у питаннях соціального забезпечення (див. згадане вище рішення у справі *Schuler-Zraggen*, § 58; *Salomonsson v. Sweden*, № 38978/97, § 38, від 12 листопада 2002 року; *Döry v. Sweden*, № 28394/95, § 41, від 12 листопада 2002 року; і *Lundevall v. Sweden*, № 38629/97, § 38, від 12 листопада 2002 року).

(b) Застосування вищезазначених принципів у цій справі

Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначив, що стаття 2 Закону «Про статус цивільних осіб з інвалідністю внаслідок війни» визначає «цивільну особу з інвалідністю внаслідок війни» як, зокрема, особу, яка зазнала видимих тілесних ушкоджень щонайменше 50% тіла, спричинених «вибухонебезпечними предметами», що залишилися з часів війни» (див. п. 28 рішення). Стаття 12 вищезгаданого Закону також передбачає, зокрема, що факт того, що особа дійсно отримала тілесні ушкодження за умов, передбачених статтею 2, може бути встановлений лише шляхом надання письмових доказів, що відносяться до періоду отримання ушкоджень (див. пункт 30 рішення).

Звідси випливає, що вищезазначена вимога щодо допустимості доказів у провадженнях, подібних до того, яке було порушено заявником у цій справі, була не просто практикою відповідних органів на певний момент часу з можливістю її коригування залежно від конкретних обставин справи, а скоріше конкретною законодавчою передумовою, яка не передбачала жодних винятків. Цей брак гнучкості був визнаний, хоча й неявно і лише в одному випадку, самими національними органами у справі заявника, незважаючи на їхнє остаточне дотримання вищезгаданих положень Закону «Про статус цивільних осіб з інвалідністю внаслідок війни». Зокрема, 1 жовтня 2008 року Верховний Суд постановив, що відповідні адміністративні органи можуть всебічно встановити факти у справі, додатково враховуючи деякі більш загальні і, безумовно, менш суворі правила доказування, що містяться в Законі «Про загальне адміністративне судочинство» (див. пункти 15 і 32-34 рішення).

Суд також зазначив, що ні заявника, який на той час був неповнолітнім і мав серйозні проблеми зі здоров'ям, ні його батьків не можна звинувачувати в тому, що вони не змогли встановити походження капсулів у період між 1996 та 1999 роками, коли вони були знищені, перебуваючи під контролем держави-відповідача (див. пункти 23-25 рішення). Незважаючи на твердження Уряду про те, що органи влади не мали юридичного обов'язку встановлювати їх походження за власною ініціативою, воно є непереконливим з огляду на саму природу речей, а також незрозумілим з огляду на формулювання, *mutatis mutandis*, статей 15, 126 і 127 Закону «Про загальне адміністративне судочинство» (див. пункти 32-34 рішення). Крім того, навіть якщо заявникові знадобився час для того, щоб розпочати офіційне провадження щодо визнання його права, очевидно, не існувало жодних застосовних національних строків, які б перешкоджали йому це зробити. Уряд та національні органи у цій справі не стверджували протилежного.

У цій ситуації Суд дійшов висновку, що заявник фактично зіткнувся як з юридичною, так і з фактичною неможливістю належного розгляду його справи (див. прецедентне право, наведене у пункті 69 рішення), особливо з огляду на те, що заява поліції від 21 березня 2006 року також не була визнана процесуально прийнятною, оскільки вона датувалася 2006 роком, а не часом отримання заявником поранення. Хоча у цій довідці зазначалося, з одного боку, що вона була видана з метою перевірки статусу заявника як такого що мав «інвалідність у мирний час» і що капсулі, про які йшлося, були невідомого походження, з іншого боку, у ній також визнавалося, що капсулі дійсно залишилися після попередніх воєн (див. пункт 22 рішення). Таким чином, ця заява явно вимагала більш ретельного вивчення відповідними органами влади.

Крім того, незважаючи на особливості проведення усного слухання в контексті позову про соціальне забезпечення та свободу розсуду держави-

відповідача, коли йдеться про проведення повністю змагального провадження (див. прецедентне право, процитоване у пунктах 76 і 72 рішення), було б корисним, на думку Суду та з огляду на дуже специфічні та специфічні для країни обставини цієї справи, щоб національний суд заслухав на усному слуханні у присутності заявника або його законного представника відставного працівника поліції, згаданого у заяві поліції від 29 листопада 2006 року, який міг би надати інші відповідні деталі (див. пункти 23 та 19 рішення у цій послідовності).

З огляду на вищевикладене, Суд дійшов висновку, що заявник не мав ефективного права на справедливий судовий розгляд і йому не було надано належної можливості представити свою справу, у тому числі в усному судовому засіданні, в умовах, які не поставили б його у суттєво невідгідне становище. Відповідно, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 лютого 2024 року й набуло статусу остаточного 6 травня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.